

Redzams, neredzams

Vizbulīte Bērziņa. Daudz baltu dieniņu... Jēkaba Graubiņa dzīvesstāsts. Atēna, 2006., 334 lpp.

Mūzikas kritiķa darbs līdzinās ūdens liešanai sietā. Drīz vien viņš atskārst, ka vārdu, klišeju krājumsniecīgs, ka atkārtotā neizbēgama, ka galu galā, raksti kā gribi, tukšs, tukšs ir iznākums. To jau sen zina gudras galviņas, — tā savā 1963.gadā iznākušajā atmiņu grāmatā Cīmošanās rakstīja komponists un mūzikas kritiķis Jēkabs Poruks. Šādu atskārtu būsīm piedzīvojuši katrs, kas ilgāku laiku darbojies kā notikumu vai parādību apskatnieki. Ūdens liešana sietā — patiešām, ko gan var padarīt, pielikt klāt vai noņemt nost kāda pateiktie vai uzrakstītie vārdi gleznai, koncertā izskanējošam skaņdarbam, uzbūvētai vai nojauktai mājai. Un ko var padarīt attiecīgās zinātnes, kas taču tie paši vārdojumi vien ir, tikai institucionalizēti?

Par mūzikas zinātnes (muzikoloģijas) gaitām Latvijā var uzzināt no Mārtiņa Boiko apceres, kas nupat izlasāma LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta jaunākajā rakstu krājumā Meklējumi un atradumi. Lai kā arī būtu gājis, pēckara Latvijā ir rakstītas svarīgas un vēl tagad ievērojamas grāmatas par mūziku. Daudz gan to nav, sevišķi, ja salīdzina ar teātrim vai literatūrai veltītajiem darbiem, bet tāds vidējs plauktiņš sanāks. Nu tām pierindojusies viena, kam šajā plauktiņā pienākas kāda no goda vietām. Vizbulītes Bērziņas Daudz baltu dieniņu..., lai gan pieder skrupulozas pētnieces (Mārtiņa Boiko raksturojums) spalvai, vienlaikus ir un nav zinātnisks darbs. Grāmatas zinātniskumu nodrošina tas, ka, ilgus gadus strādājot pie tās, acīmredzot rūpīgi pārbaudīti fakti, studēti arhīvu materiāli. Tas tā mehāniski, bet man šķiet, ka mūzikas zinātnei būtu jāprot aprakstīt mūziku tā, ka aprakstu var saprast arī lasītājs, kas dienas vada ārpus konservatorijas klasēm un nošu bibliotēkām. Vizbulīte Bērziņa vietumis, kur stāstījums to pieļauj, sniedz pa spožam šāda apraksta paraugam. Piemēram: "Jebkādu vienmuļību melodijas pieckāršajam atkārtojumam atvaira priekš- un starpspēles, savdabīgi izgaismo trīsdaļu melodijas apvienojums ar divdaļīgu, pilnīgi patstāvīgu pavadījumu." (116.lpp.)

Lasītājam nav jābaidās, ka būs grūti vai nesaprotami, vai pārāk šauram mūziķu lokam svarīgi. Jo grāmata ir Jēkaba Graubiņa dzīvesstāsts. 1886.gadā dzimušā komponista, mūzikas kritiķa, skolotāja, tautas mūzikas pētnieka dzīvesstāsts ir tik piesātināts ar nozīmēm un notikumiem, ka tas satrauc un provocē. Un turklāt šis dzīvesstāsts nemaz tik vispārzināms nav. Enciklopēdiju ziņas ir skopas un paviršas, Jānis Cīrulis savā 1961.gadā Kanādā klajā nākušajā memuāru sējumiņā Mūzikanta piezīmes gan pasaka, ka Graubiņš bijis viņa labākais draugs, taču vairāk par draugu tikpat kā neko nestāsta. Virkne Graubiņa nozīmīgāko pētījumu folkloristikā palikuši rokrakstā, tāpat arī citi darbi. Savukārt viņa devums mūzikas kritikā izkaisīts divdesmito un trīsdesmito gadu periodikā.

Vizbulīte Bērziņa, šķiet, izlasījusi lielāko daļu no šī npublicētā, grūti sameklējamā, izkaisītā, turklāt viņa pati pieder paaudzei, kam pirmskara Latvija ir reāla, personas saturu veidojusi bērības zeme, nevis pozitīva vai negatīva politiska spekulācija. Liekas, tieši tādēļ viņas rakstītajā Graubiņa dzīves stāstā, kas caurvīts ar mūzikas analīzes elementiem, vietumis ir pādaudz publicistiskas degsmes, ko skeptiskākam jaunāka gadagājuma lasītājam, iespējams, būs ne tik viegli pieņemt. Arī man sākotnēji gribējās ņemties, atzīmējot dažādas, manuprāt, banālas frāzes. Tomēr ne jau tādēļ grāmata uzrakstīta un lasāma.

182.lappusē atrodama kādas arfistes 1942.gadā tapusi polemiska piezīme, kurā Graubiņam pārmesta necieņa pret kritiska prāta izkopšanu, tukšas un lēticīgas jūsmošanas veicināšana, patvarīga oreola piešķiršana tālas pagātnes jēdzieniem. Iespējams, te netīšām izgaismojas kāda mūžveca situācija — racionālas "piekasišanās" un emocionālas jūsmas nesamierināmība. Graubiņam laikabiedri pārmetuši te vienu, te otru. Vizbulīte Bērziņa toties nepārmet, bet ļauj. Ļauj Graubiņa dzīvei ar tās kaislībām un darbiem, ar Staļina laikmeta baigo fantasmagoriju (sešdesmitpiecgadīgais komponists tiek padzīts no darba konservatorijā, divreiz izslēgts no Komponistu savienības, arestēts, pratināts, notiesāts un ieslodzīts spaidu darbu nometnē Soļikamskā). Grāmata ir lasāma kā romāns, nē, drīzāk ka tāda varoņsāga, kurā varonim jāuzveic arvien spēcīgāks pretinieks: 1919.gadā Stučkas valdīšanas laikā Graubiņam piesprieda nāvessodu, 1951.gadā iespundēja gulagā, pēc atgriešanās Latvijā sākās pēdējās cīņas — ar slimībām. Kopš 1961.gada 3.decembra brīžiem, pat gadu desmitiem Jēkabs Graubiņš, šķiet, darbojas neredzams, brīžiem (un tagad, ar grāmatas iznākšanu) pavisam redzams.

Bet vai saprasts un saprotams? Vai tagadnes koru kultūras un Dziesmu svētku apcerētājiem, kā liberāļiem, tā konservatīvajiem, nebūtu vērts vēlreiz un vēlreiz palasīt Graubiņa rakstīto, viņa bažas un padomus? Un vai ikvienam no mums, kas te apkārt grozāmies un ņemamies, nevajadzētu paturēt savai lietošanai kaut vai vienu viņa rakstītu frāzi, un tā ir šāda, atrodama 128.lappusē: "Mums saka, tas ir laika gars! Nepalieciet vecmodīgi, esiet ar savu laiku, ejiet ar to roku rokā! Bet tā ir modes ākstu taktika. Ja laika gars ir tukšs un nejēdzīgs, tad tam jāpiesaka cīņa, nevis jāpiesienas.